

UYGULAMALI DİLBİLİM: BİR ÖZET*

Peter STREVENS

Çev: Nesibe FAKILI**

1. Giriş

Ortak bir çalışma alanı olarak uygulamalı dilbilimin ancak 1950'lerin sonunda ortaya çıktığı düşünülecek olursa bu alanın oldukça hızlı bir biçimde geliştiği anlaşılır. Bu çalışmada uygulamalı dilbilimin günümüzdeki durumunu açıklayabilmek için önce kısaca uygulamalı dilbilimin kaynağına inilecek, daha sonra dilbilimin yanısıra bu alanın içine giren başlıca bilim dalları ve konu alanlarına değinilecek ve kullanım alanı açıklanacaktır. Son olarak uygulamalı dilbilimin sorun çözme özelliğinin bilgi alışverişini nasıl geliştirdiği gösterilecektir. Dil konulu projelerde uygulamalı dilbilimin işbirliğiyle eğitilmiş kitlelerin, dilin yapısı ve toplumdaki rolü konusunda daha bilinçli olması sağlanmıştır. Bu gibi projeler uygulamalı dilbilimcilerin kavramları başka bilim dalları çerçevesinde incelemeye ve bunların uygulamalı dilbilime yakınlığını değerlendirmeye sevk etmiştir.

2. Kavramın Temelleri

Uygulamalı dilbilim terimi, Edinburgh Üniversitesi'nde 1956'da Uygulamalı Dilbilim Okulu ve 1957'de Washington D.C.'de Uygulamalı Dilbilim Merkezi kurulduğundan beri kullanılmaktadır. Edinburgh'da değişik bir isimle yeni bir bölüm kurma düşüncesinin farklı iki kaynağı vardır: İlk önce "kültürel diploması" bu düşüncüyü ortaya atmıştır. İngiliz Kültür Heyeti İngilizce'nin İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinde ve gelişmekte olan ülkelerde daha büyük bir başarıyla öğretilmesi ve öğrenilmesini istiyordu. Bu amaç için İngiltere ve diğer ülkelere gelen yüksek seviyelere ders veren öğretmenlere seminer veren eğitimciler ve deneyimli öğretmenler için özel kurslar hazırladı. Edinburgh Üniversitesi, hem İngilizce'nin yabancı dil veya ikinci dil olarak öğretimini, hem de dile ilgili birçok akademik çalışma alanının J. C. (Jan) Catford'un yönetimi altında kurulacak yeni bir bölümün öncülüğünde gelişeceğini düşündü.

Washington D. C.'deki Uygulamalı Dilbilim Merkezi, gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda karşılaşılan dil eğitimi sorunlarının çözümü için Ford kuruluşunun girişimleri sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu kuruluş, özellikle Fransa ve İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış veya kazanmak üzere olan ülkelerde İngilizce ve diğer uluslararası ve bölgesel rolü ve kullanımıyla ilgili bilgileri toplama ve inceleme gereksinimi duymuştu. Bu araştırmaların sonunda, dil öğretim materyallerinin

* Introduction To Applied Linguistics, Addison Wesley Publishing Company, 1991, pp: 13, 32.

** A. Ü. TÖMER Bilimsel Araştırma Kurumu (BİLAK) Gaziantep Şube Temsilcisi

tasarlanması, üretimi ve bu amaca yönelik öğretmenlerin eğitimi için büyük çapta projelerin oluşturulması bekleniyordu. Stanford Üniversitesi'nden Dr. Charles Ferguson bu merkezin seçkin başkanlarından ilkiydi.

Böylelikle içinde ilk defa "uygulamalı dilbilim" terimi bulunan iki akademik kurum, eğitimi iyileştirmek amacıyla İngilizce'nin öğrenilmesi ve öğretilmesi için girişimde bulunmuşlardı. Kurumsal bir temel oluşturmak için gerekli fonları kuran İngiltere (1956) ve Amerika Birleşik Devletleri (1957) gibi İngilizce konuşulan ülkeler ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmiş oldular.

Her iki kurumun yönetici ve çalışanları dilbilimde edindikleri akademik konulardan buraya gelmiş olmalarına rağmen, ilk önce uygulamayla ilgili sorunları çözmek zorunda kalmışlardı. Edinburgh'da yeni konulan yüksek lisans derslerinde dil öğrenme ve öğretmede hedeflenen düzeyin belirlenmesi gerekiyordu. Bu düzeyin belirlenmesiyle gelişmekte olan ülkelerde çalışan deneyimli eğitimcilerin işi kolaylaşacaktı. Washington'da ise en önemli iş Afrika'daki dil kullanımıyla ilgili büyük çaplı birçok araştırmanın tasarlanıp yürütülmesi idi. Bu araştırmalar yeni öğretmen eğitimcilerinin hazırlığı dahil, yeni dil öğretme programlarının tasarımında da kullanılacaktı. Böylece uygulamalı dilbilim, Atlantik'in her iki tarafında aynı anda ortaya çıkan önsel bir kavram değil, dilbilimindeki yeni gelişmelerin bilincinde olan ve dille ilgili özel sorunları çözmek için yeteneklerini kullanan yaratıcı zihinlerin bir ürünüydü.

Bir görev üstlenmek, sorun çözmek, proje yürütmek ve talebi karşılamak uygulamalı dilbilimin en belirgin özelliğidir. Aynı zamanda akademik bilim dallarını temel alır. Bunlar çok önemli noktaldır. Çünkü uygulamalı dilbilim alanına yabancı olan kişiler, uygulamalı dilbilim teriminin yüksek seviyede İngilizce öğretme yerine kullanılan abartılı bir ad olduğu sonucuna varırlar. Uygulamalı dilbilim konusunda eğitim görmüş uzmanlara gelen talebin çoğunun dil öğretmeyle ilgili olduğu doğrudur. Ancak Fransızca, Almanca, İtalyanca, Japonca, İspanyolca ve Portekizce gibi dillerin öğretilmesi için ilgili ülkelerin "kültür ateşliklerinin" (burada Amerika Bilgi Ajansı ve İngiliz Kültür Heyeti'nin başarıları takdir edilmeli) sunduğu programların artışıdan da anlaşılırdığı gibi, başka uluslararası, bölgesel ve ulusal diller için de giderek artan bir talep vardır.

İngilizcenin de dahil olduğu çok dillilik akımı dünyanın her yanına dağılıyor. Özel amaç ve gereksinimleri için dil öğrenenlere sunulan kursların sayısındaki artış bu akımın bir sonucudur. Sınıf öğretmenleriyle birlikte uzmanların da yeni öğrencilerin gereksinimlerini, öğrenme ve öğretmenin gerçekleştiği yerin koşullarını, en uygun dil öğretme derslerinin tasarımını etkileyecek durumları yakından incelemesi gerekmektedir. Uygulamalı dilbilim, incelemeleri yapabilmek ve ek materyal sağlayabilmek için gerekli bilgi, anlayış ve kavramsal yetenekler sağlayabilir. Dil öğretiminde karşılaşılan üst düzey kavramsal sorunlara çözüm üreten bilim dalı uygulamalı dilbilim olduğu halde, ilgilendiği alanlar dil öğretilmesiyle sınırlı kalmaz.

Uygulamalı dilbilim teriminin, İskoçya ve Amerika Birleşik Devletlerinde neredeyse aynı zamanlarda başlayan otuz yıllık bir geçmişi vardır. Uygulamalı dilbilimin araştırılması ve öğretilmesi için merkezler İngiltere ve Avrupa'da, Hyderabad, Singapur ve Hong Kong'daki kardeş kuruluşlar dahil, Amerika Birleşik Devletlerine göre daha hızlı yayılmıştır. (Amerika Birleşik Devletleri, Guan, Amerikan Samoası, Batı Pasifik'te daha önce Amerika'nın güvencesi altında olduğu bilinen bölgelerde ve başka birçok ülkede iki uluslu merkezler aracılığıyla İngilizcenin öğretilmesini

kolaylaştırmıştır). Deneyim edindikten sonra uygulamalı dilbilimde bir yıllık yüksek lisans derslerine katılmak isteyen üstün vasıflı adaylardan çoğunun daha sonra İngilizcenin yabancı dil veya ikinci dil olarak öğretilmesi ile ilgili yüksek konumlarda çalıştıkları doğrudur.

Uygulamalı dilbilimin araştırılması ve öğretilmesi için merkezlerin yanısıra, Uluslararası Uygulamalı Dilbilim Birliği (International Association of Applied Linguistics AILA) İngiliz Uygulamalı Dilbilim Birliği (British Association for Applied Linguistics BAAL) Dilbilimin Amerikan Birliği (American Association for Applied Linguistics AAAL) ve benzer kuruluşlar birçok ülkede sesini duyurmaya başlamıştır. Bilerce birlik üyesi, Uygulamalı Dilbilim (Applied Linguistics AL), Uygulamalı Dilbilim Yıllığı (Annual Review of Applied Linguistics ARAL), İngilizce Öğretim Dergisi (English Language Teaching Journal ELT), Uluslararası Dil Toplum Bilimi Dergisi (International Journal of the Sociology of Language IJSL), Uluslararası Uygulamalı Dilbilim Yıllığı (International Review of Applied Linguistics IRAL), Çokdilli ve Çokkültürlü Gelişim Dergisi (Journal of Multilingual and Multicultural Development, JMMD), Dil Öğrenimi (Language Learning), Dizge (System), TESOL Dergisi (Teaching English to Speakers of Other Languages Quartely TQ) ve Dünya İngilizceleri (World Englishes) gibi çok önemli dergi hizmetleri vermektedir.

Uygulamalı dilbilimin başarısı, özellikle kuramsal dilbilim ve edebiyat uzmanlarından bazılarının karşıt görüş hatta düşmanca tavırlar takınmalarına neden olmuştur. Günümüzde “uygulamalı dilbilim diye birşey yok” diyen veya uygulamalı dilbilimin dil-öğretim politikalarında etkili ve karar alıcı konuma gelmeden önceki döneme dönmek isteyen kişiler halâ vardır. (Quirk ve Widdowson’a Politi ve Fernando’nun katkılarına bkz. 1985). Bu gibi tepkilerin nedeni aşağıda sıralanmıştır:

Genel dilbilim veya İngiliz edebiyatına göre uygulamalı dilbilim mezunlarına daha çok talep olması, dolayısıyla daha çok fon ve kaynak ayrılmasına karşı duyulan öfke; kuramsal veya tamamen yazınsal çalışmaların uygulamalı çalışmalara göre ahlâksal ve bilimsel açıdan daha üstün olduğunu savunan kibirli düşünce; öğretme sanatını küçümseme ve dil öğretimi ve öğrenimi ile ilgili ciddi çalışmaların yürütülemeyeceği düşüncesi; yabancı dil öğretiminin edebiyat öğretiminin içinde düşünüldüğü döneme duyulan özlem; uygulamanın (örn: sınıf içi öğretim) kuram tarafından belirlenen araştırma sonuçlarına göre düzenlenmesi, dolayısıyla yabancı dil öğretiminin mutlaka dilbilim egemenliğinde olması gerektiğini savunan bazı dilbilim uzmanlarının görüşü.

Bu son grup içinde uygulamalı dilbilimin hoşgörüsü ile karşılaşması bu terimin kısaca “uygulanmış dilbilim kuramı” olarak yorumlanması koşuluna bağlıdır. Böyle bir tanımda, uygulamalı dilbilim için bilgi örnekleminin, yani çalışma kurallarının, kuramsal dilbilimin çalışma kurallarıyla aynı olduğu düşüncesi yatmaktadır. Uygulamalı dilbilimin amaçları faydacı olmasına rağmen, tek bir dilbilim okulunun görüşünü benimsediği düşünüldür. Uygulamalı dilbilimin giderek büyüyen gücü, bu alanda eğitim görmüş uzmanlara artan talep, yeni alanlarda uygulamalı dilbilimin kullanımının genişlemesi ve uygulamalı dilbilimcilerin araştırma ve yayınlara yaptıkları önemli katkılarla kendini belli eder.

Bu gibi görüşlerde uygulamalı dilbilimin en önemli özelliklerinin göz ardı edildiği anlaşılıyor.

3. Tanımlar, Bilim Dalları ve Uygulamalı Dilbilim

Uygulamalı dilbilimin tanımı altı temel önerme üzerine kuruludur.

1. Uygulamalı dilbilim sorgulamayı temel alır, araştırmayı yönlendirir ve bu araştırmaları kullanır, bilim dallarıyla da ilgilidir.
2. Dilbilim uygulamalı dilbilim için çok önemlidir ancak katkıda bulunan tek bilim dalı değildir.
3. Belirli uygulamalı dilbilim konularında başvurulacak bilim dallarının ve alanlarının seçimi değişkendir, bu seçim konuya bağlıdır.
4. Uygulamalı dilbilimin birçok bilim dalını kapsayan yapısı, uygulamalı çalışmaların insan faaliyetlerinin farklı alanlarında gerçekleştirilmesini gerektirir.
5. Uygulamalı dilbilim doğal olarak bir sonuca ulaşmayı, dille ilgili var olan çalışmaları geliştirmeyi ve dille ilgili sorunları çözmeyi amaçlamaktadır.
6. Dilbilimciler topluma karşı sorumludur ve toplumsal bilinçten uzaklaşamazlar, dolayısıyla mümkün olduğunda bilgi ve becerilerini insanlığa hizmet etmek için kullanmalıdırlar.

Bu önermeler uygulamalı dilbilimin sıkça kullanılan tanımında özetle ifade edilmiştir: Uygulamalı dilbilim dille ilgili sorunların çözümüyle bilgi alışverişinde bulunduğu birçok bilim dalını kapsayan bir yaklaşımdır.

Uygulamalı dilbilimin birçok bilim dalını kapsayan boyutunu daha ayrıntılı bir biçimde açıklamak gerekir. Aşağıdaki bilim dallarının bazı alanları zaman zaman uygulamalı dilbilim çalışmalarında kullanılabilir: dilbilim, ruhdilbilim, ruhbilim (ve bazı basit alt bilim dalları), anlambilim ve göstergebilim, sözlükbilgisi, toplumbilim, toplumkuramı (ve bazı alt bilim dalları), eğitim (ve bazı alt bilim dalları), matematik, bilgisayar, istatistik, mantık, felsefe, sözbilim, söylem çözümlemesi, bilim felsefesi, sinirbilim, anatomi, fizyoloji, sözel iletişim, dil patolojisi, yazın ve yazın eleştirisi, yazılı ve sözlü çeviri, yer adları bilgisi, yapay zekâ, bilgi aktarım ve depolama, hukuk ve kamu yönetimi vs. Bu listeyi uzatmak mümkündür. Burada adı geçen bilim dallarına yazarın bildiği kadar uygulamalı dilbilimin amaçları için geçmiştir ve bugün başvurulmuştur. (Veya bunlar katkıda bulunmuştur). Gelecekteki taleplere göre, insan faaliyetlerinin yeni alanları da bu bilim dalının ilgisini çekebilir ve belki başka bilim dallarının yardımına gereksinim duyulabilir.

4. Uygulamalı Dilbilimin Alanı

Uygulamalı dilbiliminde bilim dalı ve alanlar arasındaki ilişki, örneğin, mühendislikte matematik, fizik, kimya vs. gibi bilim dalları ile mühendisin uygulamadaki amacı arasındaki ilişkiye paraleldir. Dolayısıyla, inşaat mühendisliği, yerbilim, meteoroloji, uygulamalı matematik vs., gemi mühendisliği, hidrodinamik, metalurji ve termoplastların kimyası, gemi mimarlığı gibi bilim dallarına başvurur. Uygulamalı dilbilim benzer bir dinamik yaratır. Uygulamanın amacına bağlı olarak seçilen bilim dalları farklı olacaktır.

1987'de Uluslararası AILA Konferansında (Fransızca "Association Internationale de Linguistique Appliquee" başlığından kısaltma) sunulan önemli bir bildiride Uygulamalı Dilbilim Merkezi başkanı "Uygulamalı Dilbiliminin Bir Özeti"nde "Çalışmamızın önemli yönlerini gösteren dört temel noktayı" belirledi. Bunlar yenilikçi dil eğitimi; dil-eğitimi politikası; daha yeni teknolojiler ve dil öğretimi; özellikle hukuk, ticaret ve fen gibi geleneksel dilbilim konularının dışındaki alanlarda dilbilimcilerin oynadığı rolün daha önemli hale gelmesi (Tucker 1987, Kaplan 1987: vii-x alıntı). Uygulamalı dilbilim alanları çok kapsamlı olmamakla beraber şu başlıklar altında incelenebilir.

4.1. Dil Öğretimi

Buraya kadar söylenenlerden de anlaşıldığı gibi öğrenimi ve öğretimi alanına Uygulamalı dilbilimin baştan beri önemli katkıları olmuştur. Ancak uygulamalı dilbilim yabancı dil öğretimi (FLT) ile aynı anlamda değildir. Dilbilim veya uygulamalı dilbilim hakkında hiçbir şey bilmeden olağanüstü bir dil öğretmeni olmak mümkündür. (Başka şeyler eşit derecede önemli olsa da, bir dil öğretmenin dilbilim konusunda bilgili olması başarısını artıracaktır.) Her uygulamalı dilbilimcinin de dil öğretimi hakkında pek fazla bilgisi olmayabilir. Ancak yabancı dil öğrenimini geliştirmek için nasıl bir çalışma gerektiği sorusuna uygulamalı dilbilimin yaklaşımı dilbilim, ruhbilim, eğitim vs. gibi dille ilgili bazı bilim dallarının belirli alanlarına başvurmak olacaktır. Bugün uygulamalı dilbilimin bazı ülkelerde birçok bağlamda dil öğretimindeki gelişmeler için bilimsel temeli sağladığı görüşü yaygındır. Bunu dil öğretimindeki gelişmelerin tek kaynağının uygulamalı dilbilim olduğuna dair bir iddia olarak yorumlamak yanlış olurdu. Özellikle yöntem bilimindeki birçok yenilik uygulamalı dilbilim hakkında hiçbir bilgisi olmayan deneyimli öğretmenlerden geliyor.

Genel dizgeleri ve ilkeleri olması uygulamalı dilbilimin kendine özgü özelliğidir. Uygulamalı dilbilim dil öğretiminde, bütün kavram ve uygulamaların gözönünde bulundurulmasıyla genel işleyişiyle dizgeli ve kavramları temel aldığı için bir bütündür.

4.2. Dil Politikası ve Planlaması

Son yıllarda büyük çapta nüfus hareketleri, mülteci akınları, siyasal bağımsızlıklar, ırk ve etnik karışıklıklar gibi demografik değişikliklerden dolayı dilbilimsel, toplumsal ve ruhbilimsel etkilerin siyaset ve yönetimde içiçe olduğunu hükümet ve uluslararası kurumlar kabul ediyor. Uygulamalı dilbilim bu gibi durumların doğurduğu karmaşık toplumsal, siyasal, ekonomik, dilbilimsel ve kültürel gerginlikleri hafifletecek bir kaynak, bilim dalları arasında işbirliği için bir nokta, önemli dilbilimsel ve kültürel çatışmaların kötü sonuçlarını önleyecek bir cenderdir.

Dil planlamasını zorunlu kılan sorun ve değişiklikler, genellikle İngilizce gibi uluslararası bir dili bilmenin getirdiği toplumsal ve ekonomik değer in yükselmesine neden olmuştur. Son yıllarda dil planlaması ve devlet okullarında hangi dillerin öğretilmesi gerektiği ile ilgili ulusal politikalar İngilizce'nin dünya çapında büyük bir hızla yayılmasına katkıda bulunmuştur. Cyrstal (1987: 359) İngilizce'yi kullananların sayısını 1.6 milyar olarak tahmin ediyor. Bunlardan sadece 350 milyonu İngilizce'yi anadil olarak kullandıkları için, bazı sorunlar ortaya çıkmıştır:

1. Biraz İngilizce konuşabilen dört kişiden üçü bu dili derste veya "rastgele" öğrenmiştir.

2. Son yıllarda İngilizce öğrenen kişilerin sayısının çokluğu ders için önemli ekonomik bir talep oluşturmuştur, bu da öğrenmek ve öğretmek için daha etkin yöntemlerin geliştirilmesi için mali kaynaklar yaratmıştır.

3. İngilizce'nin yabancı veya ikinci dil olarak öğretilmesi nispeten başarı sağlamıştır.

4. İnsanların yabancı dil öğrenmedeki başarılarıyla ilgili yaygın kanı, İngilizce'yi yabancı dil olarak (EFL) veya ikinci dil olarak (ESL) öğrenen kişilerin deneyimlerinden olumlu yönde etkilenmiştir.

5. Bu koşullarda anadili İngilizce olmayan bir milyardan fazla insan birden fazla dil konuşuyor.

6. Tek dil konuşan toplulukların başında İngiliz, Amerikalı, Avustralyalı gibi anadili İngilizce olanların (Stevens 1988) geldiği söylenebilir.

7. Birden fazla dili konuşmanın neredeyse bir norm haline geldiği günümüzde sadece kendi dilini (bu uluslararası yaygın bir dil bile olsa) konuşan topluluklar birtakım olumsuzluklarla karşılaşacaklardır.

4.3. Sözel-İletişim Araştırmaları

Savaş sonrası yıllarda, iletişim teknolojisinin gelişiminde üst düzey dilbilimsel bilgilere gereksinim duyulmuştur. Örneğin, bilgisayar mühendisleri, ilk bilgisayarların çeşitli dillerden sözlük girişlerini karşılaştırarak doğal olarak otomatik çeviri üretebileceklerine inanıyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'deki makine çevirisi projelerinde dille ilgili karmaşıklıklarla baş edilemeyince dilbilim uzmanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu projeler uygulamalı dilbilim örnekleridir.

Söz-iletişim konusunda bant genişliğini yoğunlaştırmayla (yani, tek telefon devresinde daha fazla konuşma kayıt etmeyle) ilgili bir araştırmada, telekomünikasyon mühendisleri dilbilim uzmanlarına başvurmuşlardı. Bu uzmanlar, sözün işitibilim ve söyleyişle ilgili bilgilerini, enformasyon kuramı ve elektrik elektronik mühendisliğine uygun olarak hazırladılar. Bugün bütün büyük iletişim-araştırma laboratuvarları uygulamalı dilbilimcilerden yararlanmaktadırlar. Uygulamalı dilbilimcilerin sözün otomatik tanınması, sözün otomatik sentezi, otomatik çeviri, insan/makine iletişimi, yapay zekâ ve benzer alanlardaki projelere önemli katkıları olmaktadır.

4.4. Özel Meslek Dilleri

- Bilindiği gibi, havayolları pilotları ve hava trafik kontrol personeli güvenlik nedeniyle ve uluslararası anlaşmalara bağlı kalmak için İngilizceyi uçak işlemlerinde kullanmak zorundadırlar. Ayrıca çok sıkı denetlenen işlem, ifade biçimi ve kuralları vardır. Dilin bu işlemsel kullanımı İngilizcenin anadil olmadığı birçok ülkede bazı uygulamalı dilbilim projelerinin yaratılmasına neden olmuştur. Denizdeki radyo haberleşmesinde kullanılan dille ilgili benzer bir proje bu alanda uygulamalı dilbilim için belki de bir örneklemdi. (Stevens ve Weeks 1985; Weeks, Glover, Stevens ve Johnson 1984)

Deniz haberleşmesinde (denizcilik konusunda) uzman ile yetkin denizci ve iki uygulamalı dilbilimcinin işbirliği ile özel sorun ve sınırlamaların olduğu gemiden-gemiye ve gemiden-sahile VHF radyosuyla haberleşmede kullanılmak üzere İngilizce ikinci bir dil olan "SEASPEAK" üretildi. Her iletinin önce ne tür bir ileti olduğuna dair bir "ileti işareti" ile tanıtılması kuralı bu yeni dilin başlıca özelliklerindedir. İleti işaretleri şunlardır: SORU, EMİR, TAVSİYE, RICA, BİLGİ, UYARI, NİYET ve bunlara uygun yanıt işaretleri. Böylece tarama makinelerinin liman girişindeki işlerini tamamladıklarını ancak henüz çekilmedikleri ile ilgili bir ileti şu şekilde gönderilebilir: "BİLGİ: Liman girişinde tarama işlemi şu anda tamamlandı. UYARI: Liman girişi henüz açık değil." Söylenenleri doğru belirlemesi için dinleyicinin beklentisini karşılayacak başka dilbilimsel araçlar da kullanıldı. Bu sayede dinleyicinin duyduklarını kontrol etmesine izin verilmeden gönderilen ifade sayısı azaldı ve anlam belirsizlikleri olabildiğince ortadan kaldırıldı. Birleşmiş Milletler Uluslararası Denizcilik Örgütü "SEASPEAK"ı; 1988 yılında resmen kabul etti.

4.5. Konuşma Terapisi

Konuşma ve dil bozukluklarının tedavisi ve rehabilitasyonu örneğin İngiltere'de konuşma eğitimi, diksiyon öğretimi ve çoğunlukla "normal ses ve konuşma" dersi olarak adlandırılan çok eski ve yudurma kavramları temel alıyordu. Son yıllarda konuşma bozukluğu olan hastaların tedavisi ve bundan daha önemli konuşma terapistlerinin mesleğe yönelik hazırlığı, meslek eğitimi derslerinin bir çoğuna uygulamalı dilbilimin (bu ad altında olmasa da) konulmasıyla baştan sona yeniden düzenlenmiştir. Çeşitli söz yitimi hastalıklarının araştırılması ve tedavisine dilbilimci ve uygulamalı dilbilimciler de katılmıştır. (örn: Crystal 1984). Ruhbilimci ve nörodilimciler, dilin beyinde nasıl işlediğini ve bazı beyin yaralanmalarının hem dil hafızasını hem dil üretimini nasıl etkilediğini yıllardır araştırıyorlar. İşaret dilleri (ashında bütün işaret dilleri) doğal dilin bütün özelliklerine sahiptir. İngilizce konuşulan bir ortamda insanlara işaret dilini öğretmek İngilizceyi ikinci dil olarak dinleyen öğrencilere öğretmeye benzer. Birinci ve ikinci dil öğrenme arasındaki benzerlik ve farklılıklar hakkında birçok şey öğrenildi. Bu buluşların hastaların tedavisinde kullanılması uygulamalı dilbilimce klasik bir örnektir.

4.6. Sözlükbilim ve Sözlük Yazımı

Son yıllarda sözlük yazımında yeni olanaklar yaratan teknolojik gelişmeler sayesinde sözlük yazımı farklı özelliklere büründü. Artık sözlük yazımı çok daha kısa bir süreçtir. Bu süreçte, terimbilgisinin oluşturulması ve uyarlanması gibi yakın alanlarda ve dünyadaki kütüphane veri bankaları ile bağlantı kurulmaktadır. Aynı anda eğilimi ve bağlılığı eskiden olduğu gibi dilcilik yerine, dilbilimine olan yeni sözlük bilimciler ortaya çıkmıştır. Bu özellikte olan sözlük bilimciler görevlerinin bir kısmı için uygulamalı dilbilimini kullanmaktadırlar. Sinclair'ın "Cobuild Dictionary" (1987) adlı sözlüğü uygulamalı dilbilimcilerin sözlük bilimine katkıları gösteren iyi bir örnektir (aynı zamanda bkz. Hartmann 1985).

4.7. Çeviri ve Yorum

A dilinde yazılı bir metnin hiçbir insan müdahalesi olmadan B dilinde tamamen güvenilir yazılı bir metin olarak otomatik üretilmesi renkli basında çokça yazılmasına rağmen, ulaştırılması zor bir hedefdir. Başarılması mümkün olan konulardaki gelişmeler her yıl çoğalmaktadır. 40

yıl yoğun araştırmalar sonunda, bugün bazı dillerde belirli kesitler için güvenilir çeviriler üretilmesi mümkündür. Ancak birtakım etkenlerden dolayı bu hedefe ulaşılması güçleşir. Bağlamın etkisi; yararların sözcüklerle oynama eğilimi; kinaye ve deyimlerin kullanımı; özgün mecazların yaratılması; ve doğal dilde bazı anlam bulanıklıkları bu etkenlerden bazılarıdır. Bu gibi etkenlerden dolayı otomatik çeviri makinalarından gelen metinlerin kontrol edilmesi gerekmektedir. Daha büyük gelişmeler sağlamak için bilgisayar mühendisleri ve uygulamalı dilbilimcilerin işbirliği zorunludur. Son yirmi yıl içinde yazılı ve sözlü çevirmenlerin eğitimi çok önemli ölçüde değişmiştir ve artık uygulamalı dilbilim konusu eğitimin bir parçasıdır.

4.8. Dil ve Meslekler

Meslek alanlarında dil kullanımıyla ilgili araştırmaların ilk hedefi verilen hizmetleri iyileştirmek ve ciddi sonuçlar doğurabilecek yanlış anlamaları ortadan kaldırmaktır. Daha başka bir deyişle bu çalışma alanı uzman ve vatandaş arasındaki iletişimi kolaşılaştırmaya yöneliktir. Bu çalışma alanına giren birçok meslek bağlamı olmasına rağmen, uygulamalı dilbilim için iki örnek göstermek yeterlidir: Doktor hasta söylemi ve hukuk bağlamında dil kullanımı.

Pakistan, Malezya, Hong Kong gibi denizaşırı ülkelerden gelen çok sayıda doktorun İngiliz sağlık ve hastane teşkilatında görevlendirildiğinde, bu doktorların eğitim ve deneyimleri tamamen yeterli olmasına rağmen, hastalarını anlamak ve onlar tarafından anlaşılmakta birtakım sorunların yaşandığı görülmüştür. Böylece Pakistanlı bir doktor “hastanın ciddi abdominal ağrıları çektiğini” rapor edebilmesine rağmen önce hastanın ona “Aman doktor bey, garımda yaman bir ağrı var.” dediğini anlamış olması gerekiyor. Lancaster Üniversitesinden Christopher Cardlin’in (Cardlin ve diğerleri 1976) başkanlığında bir grup araştırmacı bu meslek bağlamıyla ilgili dil sorunlarını belirlediler, çareler önerdiler ve ulaşılması gereken dil becerisini ölçen testler hazırladılar. (bkz. Fisher ve Todd 1986; Maher 1986a; Pettinari 1988).

Son on yıl içinde hukuk sisteminde kullanılan dil, buna benzer bir araştırma alanı haline gelmiştir. Hukuk bağlamında dil kullanımı birçok şeyi etkiliyor, örneğin avukatın mahkemede ne kadar başarılı olduğunu, jüri üyelerinin doğruyu nasıl algıladıklarını, jüri üyelerinin seçimini, jüri üyelerine verilen talimatların anlaşılmasını, mahkeme tutanaklarının yazılışını, mahkemede delillerin kabulünü ve bilirkişinin yaptığı şahitliğin inanılabilirliğini. Bu alanda uygulamalı dilbilimin oynadığı rolü gösteren bir örnek Roger Shuy’ın (1987a, 1987b) Amerika Birleşik Devletlerinde yasama ve kamu yönetiminde kullanılan dilin ya belirsiz ya da vatandaşın zararına olacak biçimde kasten belirsizlikle dolu olduğunu gösteren çalışmasıdır. Bu önemli çalışma, avukatların kullandığı dilin her zaman (a) kusursuz olduğunu (b) başka avukatlar tarafından anlaşıldığını (c) mahkemeyi izlemedikten sonra hukuk konusuna yabancı olan vatandaşlar için uygun olmadığını kabul etmenin ne kadar hatalı olduğunu göstermektedir. (bkz. Fisher ve Todd 1986; O’ Barr 1982; Penman 1987).

5. Kuram ve Uygulama Arasındaki İlişki

Uygulamalı dilbilimde iki farklı örneklem arasında bir çelişki yaşanmaktadır. Söz konusu bu çelişki kuram, araştırma ve uygulamaya verilen ağrlıkların farklı olmasıyla birbirinden ayrılır. Kuramın egemen olduğu örneklem aşağıdaki önermelerle başlar:

1. Dilbilimini temel alan “en doğru” kuramın varlığını kabul etmek;

2. Araştırmacının en büyük görevi bu kuramın geliştirilmesine katkıda bulunmak;
3. Kuram hangi araştırmaların gerektiğini belirler; ve
4. Uygulamanın bu araştırmanın onaylanmış sonuçlarıyla sınırlı kalması gerekiyor.

Bu özellikler ikinci dil edinimi ile ilgili araştırmaların neredeyse tamamında görülmektedir. Dolayısıyla uygulamalı dilbilim öğretiminde ikinci dil edinimiyle ilgili araştırmalara başvurulduğunda, sınıf raporları açıkça önemsenmemekte veya gözardı edilmektedir. Buna karşılık pragmatik bir örneklem, uygulamadaki sağlam öğretim geleneğinin varlığından başlar. Bu yaklaşım yeterli olmasa da geliştirilebilir. Bu bağlamda araştırma çok önemlidir. Çünkü bazı tekniklerin diğerlerine göre niçin daha başarılı olduğunu anlamamızı sağlayacaktır. Araştırmanın onaylanmış sonuçları, kuramsal konuların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Kuramın egemen olduğu örneklem, temelinde herhangi bir kuramın değil mümkün olduğu kadar tek ve birleşmiş bir kuramın bulunduğunu varsayar. Bu da başka kuramları, özellikle birleşmiş olmayan (seçmeli) kuramsal görüşleri, tamamen küçük gören bir yaklaşımı haklı göstermektedir. Diğer taraftan pragmatik örneklem, insan dilinin çok boyutluluğu karşısında tek bir kuramın mümkün hatta uygun olduğu görüşüne kuşku ile yaklaşır. Pragmatik örneklem ise araştırmacının kuramsal gerçeği her yerde araştırarak kendi sentezini oluşturmasını uygun görür. Birbirine ait olan bu görüşler özellikle dil öğrenimi ve öğretimi ile ilgili araştırmalarda karşı karşıya gelir. Özellikle üretici dönüşümlü ruhdilbilimini temel alan ikinci dil edinim (SLA) araştırmaları, öğretmenleri daha çok uygulamalar aracılığıyla eğitmeyi öngörür, çünkü bu gibi uygulamaların etkili olduğunu "Kuramlar tahmin ederken araştırmalar tasdik eder." Buna karşılık, pragmatik uygulamalı dilbilimi temel alan sınıf araştırmaları, öğretmenleri uygulamada karşılaştıkları sorunları, irdelemeye teşvik eder. Doğrudan bu sorunlara yönelik araştırmaların sonuçlarına göre sınıf uygulamaları geliştirilir. Böylece bu yeniliklerin temelinde bulunan kuram ve ilkeler daha iyi anlaşılır.

Yukarıdaki tartışmadan yola çıkan Bruffee'nin kuram ile uygulama arasındaki ilişkiyle ilgili görüşü şu şekilde özetlenebilir:

Bilgimizi "kuram" ve "uygulama" olarak sınıflandırma eylemimizin temeli bilgiyle ilgili bilişsel anlayışta yatar. Bilişsel düşünce, kuram ve uygulama arasında dikey ve hiyerarşik bir ilişkinin olduğunu varsayar. Kuram veya kavram oluşturmayı düşüncenin daha ayrıcalıklı, daha güçlü bir düzeyi olarak görür. Uygulamayı daha az ayrıcalıklı ve güçlü olarak kabul eder. Kuramın, uygulamayı "esaslı olarak öğrettiği" ve onayladığı söylenir. Uygulama ise, sadece kuram tarafından öğretilen ve onaylanan yani kuramın sonuçları olan, davranış biçimleri veya birşeyi yaparken kullanılan yöntemler olarak düşünülmektedir. "kuram" ve "uygulama" sınıflandırmaları dolayısıyla Stanley Fisk'in "Kuram umudu" olarak adlandırdığı şeyi ifade etmektedir. "Kuram umudu", kuramın yapmamızı onayladığı herşeyin tamamen doğru olduğu, onun koruması altında öğrendiğimiz herşeyin gerçek olduğu ve onun yöntemlerini kullanarak ulaştığımız her sonucun kesinlikle güvenilir olduğu inancıdır (1986: 781-82).

Daha sonra Bruffee tarafından toplumsal yapı kuramını temel alan tamamen farklı bir yaklaşım tanımlanmıştır. Bruffee şöyle bir açıklama getirir:

Kavram; düşünce, kuram, dünya, gerçeklik ve gerçek bilgi toplulukları tarafından oluşturulan ve bu toplulukta tutarlığı sürdürmek için kullanılan dil yapılarıdır. (1986: 777)

Bu görüşü açısı “kuram” ve “uygulama” arasındaki ayrımı azaltır ve böylece birini diğerine göre üstün gösteren nedenleri ortadan kaldırır. Bu görüşe göre kuram, bağımsız bir geçerliliği veya bilgi konusunda iddiası olmayan bir grup insanın toplumsal olarak kabul ettiği bir görüşten başka birşey değildir.

6. Uygulamalı Dilbilimde Bilgi Alışverişi

Uygulamalı dilbilimde çalışanların çoğu, örneğin genel dilbilim gibi, kuram-temeli başka bilim dallarıyla da zaman zaman ilgilenirler. Bazıları için uygulamalı dilbilim çalışmalarının pragmatik, çoğuldizgeli ve hedefe yönelik doğasıyla dilbilimsel çalışmaların kuramsal, tekdizgeli ve kendi kendine yeterli yapısı arasında bir zıtlık hatta çatışma vardır. Bu zıtlığa dikkat çekerken, amaç bu felsefi görüşlerden herhangi birisini küçük görmek değildir. Bu tartışma bir sorunu gündeme getirir. Dilbilimin, bazı kuramsal durumlarda birleştirilmiş bir kuram oluşturmaya yönelik isteği fiziki örnek alır. Aynı zamanda birkaç tane güç ve bunların birbirleriyle olan etkileşimini düzenleyen kurallarla evrenin tamamen açıklanabileceği inancı bu isteği yönlendirir. “Evrenin tamamını penyenizin üstüne yazabileceğiniz tek ve basit bir formülle açıklamayı umut ediyoruz” (Lederman, Davies’te alıntı 1987: 13). Böyle bir görüşü duyduktan sonra kuramın günlük kullanılabilirliğinin olmamasına şaşmamak gerekir. Buna karşılık toplumsal yapı kavramı uygulamalı dilbilimciler için bir denge noktası sağlamaktadır.

Fizikçi ve uzaybilimciler, hem kuram ve uygulama arasındaki ilişkiye değinen, hem de uygulamalı dilbilimcilerin ortak sorunlarını aydınlatabilecek tartışmalarını sürdürmektedirler. Konu fiziğin temel kurallarının doğadaki istinasız tüm olaylara uygulanıp uygulanamayacağıdır. Bu durumda evrenin tüm geçmişi ilke olarak “bilinbilir” ve geleceği tahmin edilebilir. Diğer yandan bazı olayların doğası gereği düzensiz, karmakarışık ve dolayısıyla tahmin edilemez olup olmadığı konusu tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra, bu tartışmaya katılanlar Lederman’ın yukarıdaki alıntısında özetlenen doktrini sağlam olan bu görüşü, evreni tamamen açıklayabilecek nitelikte görmemektedirler. Bu kişiler karmakarışık ve tahmin edilemez gibi görünen olaylarda kendiliğinden bir düzen getiren kuralların varlığına işaret ederler. Tahmin edilebilir bir biçimde hareket eden dizgelere doğrusal dizgeler ve tahmin edilemez olaylar üreten dizgelere de doğrusal olmayan dizgeler adı verilir.

Kendi doğasında bulunan kurallara göre yönetilen, tamamiyle karmakarışık ve aslında düzensiz hareketlerin bulunduğu doğrusal olmayan dizgeler kavramı biraz gizemli bir konudur. Ocağın üstünde ısıtılan bir tencere su buna basit bir örnektir. Ünlü bir fizikçi ve uzaybilimci olan Paul Davis (1987: 42) bu olayı şu şekilde anlatıyor:

İlk önce, tencerenin dibindeki ısı üst kısmına göre biraz daha yüksektir. Bu durumda su aynı şekilde ve özelliksizdir. Dizge yavaşça gelişen bir düzensizlik durumu içindeyken su molekülleri ısıyı ağır ağır sıvıya yayar. Dizge termodinamik dengeye yaklaşmıştır... Ancak tencereyi daha fazla ısıtırsak dizgeyi dengeden çok fazla uzaklaştırırız. Sonunda üst ve alt katmanlar arasındaki ısı farkı kritik bir değere ulaşır ve ilginç birşey olmaya başlar. Sıvı değişken hale gelir ve buharlaşmaya başlar. Tam denetimli koşullar altında, buharlaşıp soğuduktan sonra tekrar

su haline dönmesi olayı, altıgen hücrelerin dizilişine benzeyen çok düzenli bir şekil haline gelebilir.

Birbirine bağlı nodların oluşturduğu ağı kullanarak beyin hücrelerinin hareketlerini taklit eden deneysel girişimlerde, Davis (44) böyle bir ağı başlatmanın getirdiği beklenmedik sonuçları ve basit açma kapama bağlantısına göre gelişen olayları anlatıyor.

Böyle bir durumda çok az ilgi çeken ve anlaşılmasız derecede karmaşık olan davranışlar yerine önemli şeyler de gelişebilir. Düzenli hareket modelleri tutarlı döngüler halinde ağı içinde hareket etmeye başlar. Rastgele girdilerde bile kendiliğinden bir düzen oluşabilir. Bunun yanısıra modeller oldukça dayanıklı, dolayısıyla ağdaki bir bağlantının koparılması pek değişiklik yaratmaz. Birçok fizyolog bu işlemlerin gerçek beynin sinirsel hareketlerini yansıttığına inanır.

Burada önemli olan nokta basit bir organ olmayan beynin çalışma biçiminin doğrusal olmadığını görmektir. Burada dilbilimcinin kendisine sorması gereken soru beyinde üretilen dilin doğrusal veya doğrusal olmayan bir dizgenin mi ürünü olduğudur. Eğer doğrusal bir dizgenin ürünü ise, insan diliyle ilgili yapılan araştırmalarda girdiler ve çıktılar arasında doğrusal bir ilişki beklenebilir. Böyle bir görüş, örneğin bir dizi tahmin edilebilir öğrenme olayını kapsayan, dil gelişimiyle ilgili gerekirci (deterministic) bir görüş benimseyen kuramsal yaklaşımla uyum içindedir. Ancak deneyimle öğretmenler ve uygulamalı dilbilimcileri dil öğrenimindeki girdi ile gerçekte öğrenilen dilin çıktısı arasındaki farkı bilirler. Beyin doğrusal olmayan bir dizge ise, öğrencinin çıktısı hem dil girdisinin özelliğine hem de öğrencinin sinir bağlantılarının kendine özgü çalışmasına bağlıdır. Böylece öğrencinin öğrenmeyle ilgili bütün geçmiş de bu konuda etkili olur. Bu etkilerden bazıları doğrusal ve tahmin edilir, diğerleri ise anlaşılması henüz mümkün olmayan kendiliğinden düzenlenen doğrusal olmayan kaynaklardan gelir. Bu yaklaşım, uygulamalı dilbilimcilerin bireyin dil öğrenme sürecinin birçok şeyden etkilendiği görüşünü destekler.

Başka bilim dallarının aydınlatdığı konulara örnek olarak ruhsal "akış" olayı gösterilebilir. Müzik çalışmak veya dağa tırmanmak gibi doyurucu bir işte sağlanan yoğunlaşma ruhsal "akışa" örnektir. Yükseltilmiş bilişsel bir süreci beraberinde getiren bu ruhsal durum, üst-düzey öğretme ile dil öğretme / öğrenmede de gerçekleştirilebilir. Böylece iş başarısının ruhsal durumu göz önünde bulundurularak dil öğrenmenin daha önce bilinmeyen yönlerini de açıklayan uygun bir kavram yaratılabilir.

(Editörün notu: Kasım 1989'da, Strevens editörlere yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Akış" olayı hakkında birşeyler duydum ve heyecanlandım... Bence bu olay dil öğretmeyle ilgili en anlaşılmasız sorunların yanıtı: En iyi öğrenci ile en kötü öğrencinin ulaştığı başarı oranı arasındaki büyük farkı nasıl açıklayabiliriz? (Aradaki farkı göstermek için en iyi durumda etkene 100 diyelim)... İş yoğunlaşma, mücadele etme, sıkılma ve endişe arasındaki gerginlik ve bu alanlar arasında üst-düzey bilişsel bir süreç gibi özelliklerin farkına vardım." "Good Health Magazine"de yayımlanmış Richard Flaste'in makalesini de bu mektupta göndermiş. Bu makale faaliyete tamamen yoğunlaşmaya doğru giden bir ruh halini tanılayan "akış" düşüncesi üzerine Chicago Üniversitesi'nden Mihaly Csikszentmihalyi'nin çalışmasını anlatıyor. Özetle uç noktaları şu şekilde açıklanan bir ortam tanımlanıyor:

Yoğun bir mücadele ve üst-düzey beceri = Akış

Az bir mücadele ve üst-düzey beceri = Sıkılma

Yoğun bir mücadele ve az beceri = Endişe

Az bir mücadele ve az beceri = Kayıtsızlık

Stevens başarıyla dil öğretmenin özelliğinin “akış” olduğu düşüncesini benimsemiş görünüyor. Maalesef bu düşüncenin ayrıntılarına inmeden öldü.)

7. Sonuç

“Uygulamalı dilbilim, uygulamalı dilbilimcinin yaptığı işidir”, cümlesi gerçekten bu konunun en basit tanımıdır. (Kaplan 1980) İlk uygulamalı dilbilimciler dilbilimi dışında kalan dil sorunlarıyla uğraşan dilbilimcilerdi. Günümüzde uygulamalı dilbilimciler genelde öğretmenlik veya başka konularda deneyimi olan mezunlara temelini oluşturduğu birçok bilim dalında geniş bir eğitim verilerek yaratılıyor.

Birçok bilim dalına dayanan bu alt yapıyla farklı konu alanlarında çalışan uygulamalı dilbilimciler dilbilimi, dilin doğası ve toplum içindeki önemi konusunda insanların bilinçlenmesine yardımcı olurlar. Bunun yanı sıra, genelde dilbilimcilerin yabancı olduğu kavramların tanıtılmasını sağlarlar. Toplumsal yapılaşma ve karmakarışık olayların içindeki düzen gibi felsefi ve uzaybilimsel düşünceler bu kavramlara örnektir. Ayrıca bu kavramlar, uygulamalı dilbilimin doğasını, uygulamalı dilbilimcilerin yaklaşımını, beşeri bilimlerle fen bilimleri arasında bir köprü oluşturan bu bilim dalındaki değişimin hızını etkileyebilir niteliktedir.